

Februari 1965

M E D D E L A N D E

N:r 66

från

S K Å N E S V A P E N H I S T O R I S K A F Ö R E N I N G

Skånes Vapenhistoriska Förenings medlemmar kallas till årsmöte torsdagen den 4 mars kl. 19.00 på Malmöhus slott, Kungens kammare. Efter stadgenliga förhandlingar och val, föredrag av Museivaktmästare Nils Stålbrand, Malmö, över ämnet:

Hästen som vapenbärare i det gamla svenska rytteriet.

Föredragshållaren som i yngre år varit i tjänst i Livgardet till häst har allt sedan dess varit intresserad av vapenhistoriska ämnen, särskilt kavalleristiska, som han ägnat all sin fritid att forska i.

Detta nummer innehåller:

Kallelse till årsmöte.
Höstsammanträdet.
In Memoriam.
Vapenhistorisk bokanmälan.
Vapenhistoriska notiser.
25 års jubileum.
Ändringar och rättelser.
Nya medlemmar.

Efter föredragets slut demonstrerar Ordf. och Sekr. nyförvärvade, sällsynta vapen. Medlemmarna uppmanas att taga med sig vapen i och för demonstration och diskussion.

Väl mött vid vårt 24 årsmöte!

Höstmötet

Fredagen den 20 november avhöll Föreningen ordinarie sammanträde på Malmöhus, varvid Ordföranden J. Folke Herrström hälsade aftonens föredragshållare Major Nils Sjöblom samt Föreningens Hedersledamot Greve Sten Kalling och samtliga rätt talrikt närvarande medlemmar välkomna, varefter ordet överlämnades till Major Sjöholm, som höll ett föredrag över ämnet "Glimtar ur vapnens historia". Föredraget inleddes med en skildring av ett historiskt dokument-Bayeuxtapeten- med dess scener från Vilhelm Erövrarens landstigning i England och hans seger i slaget vid Hastings år 1066. Den kulturhistoriskt och vapenhistoriskt intressanta Bayeux-tapeten visades med bild i färg med primitiva vapen från medeltiden. Redogörelse för blanka vapen (svärd, sabel och värja) samt skjutvapen (eldhandvapen och artilleripjäser) följde därefter.

Föredraget avslutades med beskrivning av vapen, burna av eller som haft sammanhang med framstående personligheter inom krigshistorien. Ett utomordentligt bildmaterial (delvis i färg) åtföljde hela redogörelsen. Det utomordentliga och instruktiva föredrage utlöste livliga applåder och avtackades föredragshållaren hjärtligt av Ordföranden.

Efter föredraget demonstrerade Antikhandlande Carl-Erik Persson ur egen vapensamling följande föremål:

Hjulsbössa med utsökta elfenbensinläggningar signerad av Michael Müller, Dresden. På pipan finnes en stämpel av okänd mästare. På en elfenbensplatta finnes en sköld av ett heraldiskt vapen bestående av tre klockor med klappar samt namnet Georg Blad (troligen ägaren?) samt årtalet 1598, ett 1500-tals kruthorn med elfenbensinläggningar, ett Musketerarekruthorn av järn och läder av sedvanlig typ, 1600-talet, 2 stycken 1600-tals hirschfångare, den ena med genombruten klinga och med graverade jaktscener, ett Jakthorn, cirka 1 meter i längd, skuret i elfenben med Borbongernas vapen och tre porträtt samt en bild av striden mellan S:t Georg och draken. Det ytterst praktfulla jakthornet är från 1600-talets början. Enligt uppgift har hornet tillhört en Kurfurste "Pleisky" (??).

In Memmoriám

Ryttmästare Gösta Bolander, Göteborg, f.d. chef för Militärmuseet Kronan i Göteborg, har avlidit i en ålder av 73 år. 1915 blev han officer vid Skånska husarregementet. Han utnämndes till ryttmästare i Skånska kavalleriregementets reserv 1930. Så följde beredskapstjänst fram till vapenstilleståndet, varpå Bolander tjänstgjorde vid Fo-staben i Göteborg till 1949. 1944 blev han amanuens och föreståndare för Militärmuseet i Göteborg. Han har varit ledamot av ett antal styrelser inom det frivilliga försvaret. Som stor vapensamlare och kännare av vapen och krigshistorien var han känd även utomlands.

Som chef för Militärmuseet på Skansen Kronan, som är medlem av vår Förening, har han flera gånger besökt oss och med glädje deltagit i våra sammanträden. Personligen hade jag äran räknas som vän och kamrat och bevarar i minnet, icke bara kavalleriofficeren och den kunnige vapenkännaren och vapensamlaren, utan även vännen Gösta Bolander.

J. Folke Herrström

B O K A N M Ä L A N

Heribert Zeitz: Blankwaffen

Ein Waffenhistorisches Handbuch.

Bibliothek für Kunst- und Antiquitätenfreunde. Band 4.

Verlag: Klinkenhardt & Biermann. Braunschweig. 1965.

445 sidor med 333 illustrationer och 15 färgbilder.

Pris inbunden i Tyskland 78 DM.

Författaren till detta på tyska skrivna och på tyskt förlag nyutkomna vapenhistoriska arbete är vår flitige och berömde forskare Fil. Dr. Heribert Zeitz, Stockholm, Styresman för Kungl. Armémuseum, Ordförande i Svenska Vapenhistoriska Sällskapet och President i International Association of Museums of Arms and Military History. Ett nytt arbete av Zeitz, som utan tvivel, med den stora produktion av tryckta skrifter och vetenskapliga verk han har bakom sig, är vår tids störste specialist och kännare av blankvapen, väcker genast stort intresse. Detta stora vapenhistoriska arbete, vars första del nu utkommit, utgör

en fullödig exposé av blankvapnens typutveckling från urtid under de olika kulturepokerna fram till 1500-talets slut. Att behärska detta väldiga material förutsätter en oerhörd beläsenhet, varom man i slutet av boken finner icke mindre än 12 fulltryckta sidor litteraturhänvisningar, som för översiktens skull är uppdelat i tidshistoriska avsnitt. Här finner den intresserade läsaren och forskaren en rik möjlighet att med denna som hjälp driva detaljstudier för vidare forskning. Därtill kan läggas den stora betydelsen av det stora urval av över 300-talet utomordentliga och tydliga vapenfotografier från vapenmuseer, icke minst de skandinaviska, som en nödvändig komponent till textbeskrivningen (ett för Seitz mycket karakteristiskt inslag i hans vapenbeskrivningar). I de utomordentligt vackra och skickligt tagna färgfotografierna ser man tydligt alla detaljer i fästets ornamentala utsmyckning, guld och silver inkrusterings, ädelstenar. De göra ett koloristiskt inslag, som tjusar även ögat. Ett annat typiskt inslag i Seitz författarskap, jämte hans alltid vetenskapligt kritiska inställning till problemen, är hans utomordentliga språkbehandling, vilket även här lyser igenom i den tyska texten, som gör enbart själva läsandet till ett nöje för den som uppfattar språkets valörer. Likaså betydelsefulla äro de i texten talrika schematiska typritningarna av sådana detaljer som klingan och fästet från de olika tidsepokerna, som ange en klar bild av hela typutvecklingen genom tiderna.

Som redan framhållits börjar Seitz sitt arbete med den klassiska forntidens förhistoria med sten- och flintvapen innan järnet senare kom till användning. Dessa vapen voro huvudsakligen av dolktyp, då det använda materialet icke var lämpligt för förfärdiga gardet av längre klingor. Hur dessa korta vapen användes, nämligen till stöt eller stick, får man en utmärkt bild av ett fotografi från Statens historiska museum i Stockholm. Sedan följer en ingående beskrivning av de första metallvapnen under bronsåldern, dolkar och kort- och långsvärd. Dolken är otvivelaktigt det äldsta av alla vapen. Man kan utgå från att svärdet, som först under bronzen träder in i historien, är en förlängd dolk. De äldsta fullt utvecklade längre svärd, vilka hitintills äro kända, äro de som funnits i Mykene från 1600 till 1500 f. Kr.

För Seitz är klingans form avgörande huruvida ett vapen är ett stöt- eller huggvapen. Är klingan oavsett längd mot spetsen avsmalnande är vapnet i första hand avsett för stöt, men kan även om klingan är tillräckligt kraftig, användas för hugg (som de karolinska värjorna). Tilltager däremot klingan i bredd och icke avsmalnar mot spetsen är vapnet avsett för hugg. En böjd klinga är givetvis alltid avsedd för hugg, och om klingans egg därtill är slipad, har den dessutom skärverkan. Denna regel gäller alltid oavsett tidsepok. Jag finner detta påstående vara alldeles invändningsfritt. Här faller mig i minnet den diskussion som på 1940-talet ägde rum mellan Ada Bruhn (Hoffmeyer) Holger Jakobsen och framlidne Fritz Skaar i Vaabenhistorisk Selskabs Aarbøger åren 1940-1944 om bronsvapnen voro stöt- eller huggvapen. För min del finner jag att Seitz framställning är slutgiltig besvarad i denna fråga. Den schematiska bild i boken över de principiella sammanhangen mellan klingans form och användningssättet klargör ytterligare denna fråga. Dolken är, som jag redan förut framhållit, det äldsta av alla vapen. Skillnaden mellan dolk och ett annat urgammalt vapen, kniven, som har samma funktion är mycket skiftande. Seitz definierar denna skillnad med, att dolken har ett symmetriskt fäste med knapp och har därför i princip ett svärdfäste. Klingan är endast avsedd för stöt. Kniven däremot kan vara ett verktyg, ett husgeråd eller ett vapen, som i princip har ett osymmetriskt skaft utan knapp men i många fall en kapp, som täcker fästets överdel. Klingan är här i första hand avsedd att skära eller hugga med. Från bronsåldern fortsätter Seitz i kapitel efter kapitel utredningen av typutvecklingen. Från tiden mellan brons och järnålder, som kallas Hallstatt- och La Tene epoken, går han över Hellas och Roms vapentyper fram till medeltidens tveeggade svärd till renässansens, då svärd, värja och rappir med fäktkonstens utveckling spelar en alltmer betydande roll. Sabeln och krumsvärdet, spjutet, stridsyxan såväl som stång- och slagvapen äro lika ingående behandlade. Dessutom har duellen och fäktkonsten, som så intimt hör samman med vapenhistorien och vapnens användning, här sitt kapitel.

Liksidigt med de rent stiltypiska beskrivningarna går den rent historiska och kulturhistoriska utvecklingen, som är ett viktigt kapitel i mänsklighetens historia, vilket är det icke minst tjugusende i Seitz framställningskonst. Vi vänta ivrigt på andra delen av det väldiga verket.

För vapensamlaren och vapenälskaren är Seitz "Blankwaffen" en guldgruva. Även för dem som icke kan läsa tyska är boken till nytta, då han med det utmärkta bildmaterialet kan studera vapnens typutveckling.

Summa summarum: Blankwaffen säger sig vara en vapenhistorisk handbok, och det är den i högsta grad.

Vi gratulera vännen och författaren, Dr. Seitz, till detta väldiga standardverk. Boken kan, om den icke finnes i lager i bokhandeln, beställas där. Även kan den säkert fås hos vår medlem Boghandler K.E. Skaftø, Nyköbing-Falster, Danmark

J. Folke Herrström

Vapenhistoriska notiser.

I "Meddelande från Skånes Vapenhistoriska Förening" Nr 62 skrev jag en artikel om "Kyrkvärjor i skånska kyrkor", där bl.a. omnämndes, att i Maria kyrkan i Ystad hänger tvenne värjor, en karolinsk commendervärja från Karl XII:s tid, på vars klinga finnes Karl XII:s krönte namnchiffer och inskriptionen "Carolus Rex Svezia" och en commendervärja från något senare tid utan några inskriptioner. När detta skrevs hade jag icke fått några säkra uppgifter av vederbörande om dessa värjor. Vid den nordiska vapenhistorikerkongressen i Malmö i maj 1964 besöktes även Ystad och bl.a. Maria kyrkan, där värjorna studerades. Kyrkvaktmästare Thore Svärd, som demonstrerade kyrkan, meddelade mig då, att vidare forskning om dessa värjors ursprungliga ägare företagits och att dessa forskning bl.a. skulle ingå i ett senare utkommande arbete, som trycks i Ystads Fornminnesförenings regi. Nu har Thore Svärd i brev meddelat mig, att dessa värjors historia nu klarlagts. Om denna bok nu, då detta skrives, har utkommit vet jag icke ännu något om. I ett brev till mig återger han ett avsnitt i boken som handlar om dessa värjor som jag citerer:

"På västra pelaren vid sakristian, Graaiska begravningen, hänger en Värja med flor uti, såsom åminnelse efter en Capitaine vid namn Kindholtz, hvilken inkommit i Sverige med Konung Carl XII men då han några år därefter skulle åter utresa till sin födelseort och besöka sin Bror såsom rik Handlande i Lübeck, sjuknade han, dog, blef härstädes begrafuen".

"En dylik värja hänger på Pelaren midt för nya Läktaren till åminnelse af en härstädes begrafuen Dansk Amiralitets Ljeutnant vid namn Jöns Siwers, som under sitt härvarande fattade tycke för en ung, vacker och rik Köpmans doter, vars Moder var Änckan Marna Oluf Suänsson och som giftermål emellan dessa hvarandra älskande personer var stridande såväl emot Moderns som de öfriga Slägtingars tanckesett, blef öfuerenskommelsen den, at bemälte Ljeutnant Siwers skulle enlevera henne som och skedde på det set at han medelst en båt, den han practicerade till Klintholmen 1/4 mil från staden belägen, öfuerförde henne till Köpenhamn hvarest copulation fullbordades. Kom sedan åter med anhörigas bistånd, blef Borgare och Handlande härstädes samt emottog et förmöget hus efter sin Suärmor. Några år derefter, sedan de sammanaflet 3:ne Barn, 1 Son och 2:ne döttrar, började han bli värmaktig, skydde Sällskaper, lät skiägget växa, sydde sielf sina Kläder och Skor, samt blef den andra Sanctorius, at han vägde all sin mat och dryck, firade på Judarnas sett sin Sabbath om lördagen, dog ändteligen den 6 Maij 1746 och blev i Ste Mariae Kyrcka begrafuen".

Jag tackar Thore Svärd för vänligheten att giva mig dessa upplysningar.

J. Folke Herrström

Värja och pallasch

Den vapenhistoriska nomenklaturen har under gången tid varit ganska skiftande. Samma vapen ha ofta i våra arkiv olika beteckningar. Så göres in i våra dagar ännu, icke minst då det gäller skillnaden mellan värja och pallasch. En värja är ett vapen med en rak, mer eller mindre lång, mot spetsen smalnande, spetsig klinga och fäste med knapp och en liten nitknapp, som karakteriserar ett värjfäste. I första hand är värjan avsedd för stöt, men kan också i andra hand även vara ett huggvapen, då klingan är kraftigare och något tyngre, såsom t.ex. de karolinska värjorna. En rappir t.ex. är en värja med lång, smal och mycket spetsig klinga och ett värjfäste. Den är uteslutande avsedd för stöt. En sabel har en mer eller mindre krökt skärande klinga. Fästet saknar knapp men har i stället ett fäste med ryggsidan överdragen av en kappa. En pallasch är enligt svensk nomenklatur ett vapen med lång, rak, kraftig två- eller eneggad klinga och ett sabelfäste. Ett sådant vapen är i första hand till följd av sin tyngd och storlek avsett för hugg. Våra svenska 1700-tals kraftiga vapen kallas ofta i gemen för "pallascher" även om vissa modeller ha värjfasten, således med knapp och nitknapp. Dessa senare äro icke pallascher utan kan betecknas som huggvärjor. De äro för tunga för stöt.

J. Folke Herrström

Vapendemonstration

Vid sammanträdet den 20/11 demonstrerade Herr Carl-Erik Persson följande förnäma vapen och kruthorn:

Hjulbössa, daterad 1598 på en elfenbensplatta på vilken även finnes en sköld (vapensköld?) med 3 klockor och kläppar på, samt namnet Georg BLAD (ägare?). Låset är signerat Müller, Dresden. På pipan en okänd signatur. Stocken har vackra elfenbensinläggningar.

2 stycken 1600-tals hirschfångare, den ena klingan genombruten samt har jaktscensetsningar.

Ett 1500-tals kruthorn av elfenben (musketerarekruthorn).

Ett jakthorn av elfenben, omkring 1600, en meter långt. På hornet utskuret bourbonernas vapen och 3 medaljongporträtt samt en bild av Sankt Görans strid med draken. Enligt uppgift har hornet tillhört en kurfurste Pleisky?

J. Folke Herrström

Ändringar och rättelser

I vår medlemsmatrikel, som medföljde förra numret (nr. 65) av vårt Meddelande, kom av oförklarlig anledning vår medlem Ingeniör Nils-Erik Tornqvist, Filippavägen 4 b, Lund, icke med i förteckningen, för vilket fel vi ber om överseende. Vidare kom Antikvitetshandlande Kai Stenshagen av samma anledning få namnet Torkel i stället för Kai, för vilket vi också ber om överseende. Redaktören skall försöka att i fortsättningen läsa korrektur bättre!

Nya medlemmar:

Styckjunkare Tore, Karlsson, Kristianstad (E. Ljung)

Guldsmed Rolf Nilsson, Kristianstad (E. Ljung)

Adjunkt Olle Granquist, Kristianstad (Museumsintendent Th. Andersson)

Fil. stud. Anders Stenlåås, Lund (Carl-Axel Persson)

Redaktör: J. Folke Herrström